

4. Костомаров М. І. Об историческом значении русской народной поэзии // Слов'янська міфологія / Упор., прим. І. П. Бетко, А. М. Полотай / М. І. Костомаров. – К.: Либідь, 1994. – С.44 – 201.
5. Чубач Ганна Небесна долина: Вибрані поезії / Г. Чубач. – К.: Укр. письменник, 1993. – 367 с.
6. Чубач Ганна Літо без осені: Лірика / Г. Чубач. – К.: Рад. письменник, 1986. – 181 с.
7. Українське слово. Хрестоматія української літератури і літературної критики ХХ ст. у 3-х кн. Кн.2 / Упор. В. Яременко, Є. Федоренко. – К.: Видавництво «Рось», 1994. – 670 с.
8. Чубач Ганна Життя зоря: Поезії / Г. Чубач. – К.: Дніпро, 1983. – 124 с.
9. Українське слово. Хрестоматія української літератури і літературної критики ХХ ст. у 3-х кн. Кн.3 / Упор. В. Яременко, Є. Федоренко. – К.: Видавництво «Рось», 1994. – 672 с.

Стаття надійшла до редакції 30 жовтня 2012 р.

I. Melnychuk

INTERTEXTUALITY AMOROUS DISCOURSE IN POETRY GANNA CHUBUACH

The article examines intertextual and contextual concepts loving discourse intimate lyrics Anna Chubach. Particular emphasis on the use of the author in the text reminiscences of traditional folk songs, classics of national and world poetry, as well as the formation of a certain type of lyrical as women - the embodiment of life-giving and destructive top.

УДК 82.091(043)

Н. І. Назаренко

ПРОЗА АННИ БРОНТЕ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ

Стаття присвячена вивченню рецепції прозових творів англійської письменниці ХІХ століття Анни Бронте в Україні. Визначено, що в романах А. Бронте звучать загальноєвропейські теми та мотиви: «втрачених ілюзій», «зіткнення мрії і реальності», становища жінки в сім'ї й суспільстві. Проведено зіставний аналіз художньо-стилістичної картини першотвору і україномовної перекладацької версії.

Ключові слова: *рецепція, першотвір, жіноча емансипація, роман виховання, теми та мотиви, адекватність перекладу.*

Творчість сестер Бронте – Шарлотти, Емілії, Анни – відобразила розвиток жанру роману в англійській літературі 1840-1850-х років та становлення реалістичного методу. В їхніх романах з'явилися нові типи героїв та героїнь, що активно діяли й тонко відчували життя. Сестри Бронте, як і їхні сучасники Чарлз Діккенс та Вільям Теккереї, відображали життя з реалістичних позицій, не відмовляючись водночас від високих почуттів і романтичних уявлень. Письменниці акцентували увагу суспільства на відсутності можливостей для повноцінного духовного розвитку жінок. Їхні романи і в ХХІ столітті залишаються одними з найзатребуваніших класичних творів Вікторіанської доби, що засвідчують численні екранізації.

Творчість сестер Бронте має широкий читацький резонанс в Україні, але незначна кількість критичних робіт та літературознавчих праць, присвячених їх творчості, має фрагментарний характер. Це видається парадоксом, зважаючи на популярність їхніх

романів серед широкого читацького, найбільше – жіночого, загалу. Надважлива для них проблема – жіночої самостійності й незалежності – є однією з найбільш нагальних проблем сучасності.

Обставини склалися таким чином, що твори Анни, яку часто називали «третя Бронте», лишалися забутими протягом багатьох років. У наш час вони здобули нове життя. До того ж, триєдиний літературний феномен сестер Бронте не може бути вивчений повністю без романів та віршів Анни. Отже, **актуальність** даного дослідження зумовлена необхідністю цілісного, всебічного аналізу творчого доробку Анни Бронте та його адаптації до українського ґрунту. Відтак, маємо на **меті** дослідити характер рецепції романів Анни Бронте в українській літературі, простежити й проаналізувати динаміку та специфіку цього процесу. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: окреслити причини та форми рецепції романів Анни Бронте в українській літературі; за рахунок методу «стереоскопічного читання» встановити критерії і темпоральні ознаки першого українського перекладу роману А. Бронте «Незнайомка з Відлфел-Холу»; розкрити феміністичні тенденції в означених творах.

У своїх творах сестри Бронте (особливо Шарлотта та Анна) відобразили провідні тенденції свого часу щодо становища жінки у вікторіанському суспільстві. Обмежена кількість доступних патріархальній героїні суспільних ролей (мати, дружина, помічниця, самозречено посвячена родині, дитині або Богові) визначала вузькість того світу, де обдарована жінка могла функціонувати. Ліберальний фемінізм ХІХ ст. ставив акцент, насамперед, на індивідуальність, особу, жіночу особистість. Джон Стюарт Міл, Гаріет Монро, Гаріет Мартіно, Френсіс Пауер Кобб вважали, що суспільство має дати жінкам не лише таку саму освіту, а й ті самі громадянські свободи та економічні права, що й чоловікам.

Було б перебільшенням вважати сестер Бронте феміністками, але сама їхня поява на літературній арені, проблематика їхніх творів, образи їх головних героїнь та популярність свідчили про те, що жінка-автор і жінка-читач стали реальністю. В їх романах «... змальовані переживання самостійних, оригінальних жінок, їх можна б назвати першими модерними еманципантками в англійській літературі...» [1, с. 265]. В романах Шарлотти та Анни Бронте з'являється нова героїня, чий статус визначається освітою, фахом, належністю до тих чи інших суспільних структур і яка позиціонує себе як самодостатню та незалежну особистість.

Своєю творчістю сестри Бронте сприяли розвитку жіночої літератури, яка яскраво проявилась у британській художній словесності протягом ХІХ століття. Вони та їхні попередниці – Афра Бен, Мері Шеллі, Джейн Остін, сучасниці Елізабет Гаскелл та Джордж Еліот, мисткині наступних років – Вірджинія Вулф, Айріс Мердок, Маргарет Дреббл, Мюріел Спарк створили і продовжують творити жіночу традицію письма, звертаючись до жіночої психології, акцентуючи жіночі цінності, активно розробляючи нові теми, мотиви, образи, точки зору.

Протягом другої половини ХХ ст. «бронтезнавство» пройшло кілька стадій розвитку: від моральної біографії, сенсаційно-романтичної візії, психологічної біографії, феміністичного дискурсу до постфеміністського ревізіонізму.

Українська **критична рецепція** їх літературної спадщини – це, передусім, розділи в підручниках із зарубіжної літератури, кілька передмов, критичних статей і літературних нарисів та есеїв. Велика роль у популяризації романів Шарлотти та Емілії Бронте в Україні належить М. Рудницькому і Т. Денисовій.

З початком нового століття інтерес українських науковців до літературного феномену сестер посилюється, з'являються критичні праці, що містять ґрунтовний аналіз окремих творів. Це розвідки О. Анненкової, О. Бандровської, Є. Бесараб,

Х. Денисюк (Пастух), І. Зінчука, Г. Теленько.

Здебільшого увага критиків зосереджувалася на романах Ш.Бронте «Джен Ейр» та Е.Бронте «Грозвий перевал», кожен з яких має три варіанти перекладу українською мовою. Романи «Шерлі» та «Містечко» Ш.Бронте, «Агнес Грей» А.Бронте ще чекають свого перекладу і критичного прочитання.

Основна соціальна тема названих творів письменниці – показ занепаду сімейних стосунків вікторіанської дворянської родини. Розкриття цієї табуованої теми потребувало особливої відваги, на яку виявилася здатною наймолодша Бронте.

Перший роман А. Бронте «Агнес Грей» – це твір з лінійною побудовою сюжету і невеликою кількістю персонажів. Оповідь має гомодієгетичний характер, тобто головна героїня Агнес Грей, чий образ, як і роман взагалі, створений на багатому автобіографічному матеріалі, сама розповідає про події свого життя, роботу гувернантки в багатих дворянських родинах.

За жанровими ознаками «Агнес Грей» – роман виховання. Незважаючи на постійність і витриманість характеру Агнес Грей, що, на її думку, допомагало вберегтися у життєвих бурях, усе ж відбувається поступова зміна її поглядів на людей, сімейні стосунки, на методи виховання дітей. Це вповні відповідає одному з принципів роману виховання – «життя навчає героїню».

Лише рік відділяє «Агнес Грей» від роману «Незнайомка з Вілдфел-Холу», але останній – твір набагато складніший і довершеніший. У другому романі авторка цілком свідомо зображує еволюцію героїні. На початку сімейного життя терпелива і покірлива Хелен схожа на безлику вікторіанську героїню багатьох посередніх романів. З подальшим розвитком подій змальовуються зміни, які відбуваються в її свідомості та характері. Вона переконується, що пов'язана з аморальним гульвісою, і ніхто не зможе звільнити її від цього шлюбу. Саме життя випробовує жінку на міцність, змушує загартуватись, набратися мужності для рішучих вчинків. Наприкінці роману вона зображена як мужня людина, що зуміла, переживши жорстоке розчарування, здобути щастя.

У романі «Незнайомка з Вілдфел-Холу» Анна Бронте реалістично відтворює зовнішні та внутрішні сторони існування чоловіка та жінки у «фортеці англійця» і ця безпосередність інколи справляє враження документальної точності опису. З формальної точки зору, «Незнайомка з Вілдфел-Холу» нагадує епістолярний роман. Один з головних героїв роману, есквайр Гілберт Маркхем у листах до свого зятя – чоловіка сестри – розповідає про події своєї молодості, головним чином розкриваючи історію свого кохання і подальшого одруження. Основних сюжетних ліній дві: подружнє життя Хелен з Артуром Хантінгдоном та кохання Хелен і Гілберта Маркхема. Побічні сюжетні лінії – життя сестер Харгрейв, друзів Хантінгдона, брата Хелен, знайомих та рідних Гілберта Маркхема.

Роман складається з п'ятдесяти трьох глав, які по принципу внутрішньої організації поділяються на три основні частини, покликані розкрити таємницю головної героїні. Перша частина складається з п'ятнадцяти глав і будується як розповідь Гілберта Маркхема у листах до свого давнього друга, Джека Холфорда. Центральна частина роману (розділи XVI –XLIV) представляє собою щоденник Хелен Хантінгдон, який вона вела на протязі всіх років замужнього життя. Остання, третя частина знову складається з листів Гілберта і містить декілька листів Хелен, призначених братові. Останній лист Маркхема, яким завершується роман, написаний у червні 1847 року. Зустріч Хелен та Гілберта Маркхема відбулася восени 1827 року. Події, про які Хелен розповідала у щоденнику, охоплюють період з 1821 по 1827 роки. Таким чином все, про що пише Маркхем Холфорду, розглянуте в ретроспективі, а те, що записує в своєму щоденнику Хелен, пов'язане з її безпосередніми спостереженнями та

переживаннями. Беручи до уваги той факт, що сама Анна народилася 17 січня 1820-го року, вибір часу для роману, головною метою якого, за словами авторки, є «to tell the truth» – «розказати правду», не може не зацікавити. Н. Михальська у вступній статті до російського видання творів Анни Бронте відзначає: «В описі життя провінційного дворянства, способу життя землевласників, проведення ними часу та звичаїв значною мірою проявляється не тільки досвід самої Анни Бронте, звісно, досить обмежено знайомої з цим середовищем, а й літературна традиція, прекрасне знайомство письменниці з романами XVIII - початку XIX століття» [2, с. 15].

Анна Бронте відмовляється від позиції всевідання, типової для класичного реалізму, і вводить у твір, як вже було зазначено вище, двох нараторів. Кожен з них представляє свою точку зору і це активізує критичну свідомість читача. Містер Маркхем по-чоловічому стриманіший в описі подій і характерів звичайного життя, що «зовні» оточує головних героїв. Його розповідь, яка займає перших 15 глав і 8 останніх, є реалізацією «зовнішнього сюжету». «Внутрішній сюжет» розробляється, розвивається і драматизується у сповіді Хелен Хантінгдон, яка займає 30 глав твору і може вважатися «романом у романі». За жанровими ознаками, «внутрішній» роман – роман виховання, в якому авторка розповідає власну історію життя від народження через роки випробувань – «науку життя» – до моменту, в якому це життя стабілізується, набуває остаточної форми. Ці жанрові ознаки поєднують роман Анни з романами старшої сестри Шарлотти «Джен Ейр» та «Містечко».

У багатьох параметрах творів сестер Бронте спостерігається їхня певна духовна та художня єдність. Але головна відмінність творчої манери наймолодшої Бронте від стилю старших сестер полягає в реалістичності її романів. У її книгах немає таємниць, рокованих пристрастей, трагічних збігів, локусів несамовитості. Її персонажі – звичайні, а не фатальні, жінки та чоловіки, які живуть у реалістично зображеній англійській провінції.

У творах Шарлотти та Емілії романтичні елементи домінують, реалістичні задуми зреалізовані за посередництвом романтичної символіки і навіть елементів готичної поетики. В романі Анни Бронте «Незнайомка з Відлфел-Холу» вплив романтизму також відчутний, але не такою мірою, як у її старших сестер, і практично немає слідів готичної поетики. Мюріел Спарк переконана, що Анна була найменш романтичною з усіх Бронте і найбільш практичною [3, с. 192-193]. Романтичні елементи на початку роману в подальшому поступаються місцем конкретиці та психологізму. Романтичною є поява у покинутому домі загадкової молодої жінки, чие походження, минуле та плани на майбутнє огорнуті покровом таємниці. Своєю красою і таємничістю вона звертає на себе увагу Гілберта Маркхема. Але з розвитком подій усі таємниці щодо її особи отримують цілком реалістичне пояснення і реалістичний принцип зображення подій та характерів домінує в романі. Співвідношення реалізму і романтизму, їхня взаємна пов'язаність та інтегрування елементів також є особливістю англійської літератури XIX століття [4, с. 78].

Довівши розповідь до епізоду заміжжя, автори традиційних вікторіанських романів зазвичай ставили на цьому крапку. Анна Бронте веде розповідь своєї героїні далі, порушуючи усталену традицію. Устами своєї героїні Хелен Хантінгдон авторка одверто розповідає про таємниці подружнього життя. Страждаючи від своєї помилки, відчуваючи себе у в'язниці, ламаючи свою натуру, вона готова й надалі виконувати свій обов'язок, що, на думку професора М. Рудницького, є характерною рисою героїні англо-саксонського походження, але споглядання того, як її чоловік намагається з малого сина Артура виховати подібного собі негідника, спонукає її на повстання. Споглядаючи, як її брутальний чоловік починає нівечити душу свого сина, привчаючи його до вина, Хелен наважується на бунт. Таємно, з сином і відданою служницею вона

оселяється у маєтку свого брата містера Лоренса, видаючи себе за орендаторку житла і заробляючи на життя живописом. Цим героїня дещо стабілізує своє життя, отримавши свободу. Це було зухвалим викликом загальним моральним засадам англійського суспільства часів королеви Вікторії. Як влучно висловила одна з біографів А.Бронте Мей Сінклер: «The slamming of Helen Huntingdon's bedroom door against her husband reverberated through Victorian England» – «Грюкіт, з яким Хелен Хантінгдон зачинила двері спальні перед своїм чоловіком, громом прокотився по вікторіанській Англії» [5]. Образ Хантінгдона змальовано цілком реалістично, він втілює негативні риси багатії людини, яка бачить сенс свого життя тільки в розвагах і задоволенні своїх примх. Це – універсальний образ, він може існувати в будь-якому суспільстві, за будь-яких часів. Д. Стенфорд провадить цікаву паралель, порівнюючи чоловічі образи, створені сестрами Бронте: «Charlotte 'totally fails to consider, either the representative status of Huntingdon, or Anne's achievement in creating him. Yet the fact remains that for every five rough idealists like Rochester, and for every single ... Heathcliff, there exist a score of Huntingdons» – «Шарлотта рішуче відмовляється визнати репрезентативний статус Хантінгдона і досягнення Анни у його створенні. Але залишається фактом, що на кожних п'ять грубих ідеалістів типу Рочестера і на кожного єдиного Хіткліфа існують два десятки Хантінгдонів» [6]. Але в романі є і традиційний епілог, де доля героїні набрала остаточного виразу: вже багато років вона живе у щасливому шлюбі з другим чоловіком (після смерті Артура).

В образі головної героїні роману Анни Бронте та її світосприйнятті проявилася та найістотніша особливість англійської реалістичної літератури, яка, на думку Д. Наливайка, полягає у тому, що морально-етичний фактор грає в ній головну роль. «Саме дією етичної домінанти можна пояснити таку особливість англійської реалістичної прози XIX ст., як схильність інтерпретувати соціальні явища та проблеми в координатах морально-етичної системи і в ній же шукати остаточне рішення нагальних питань життя, – наголошує він. – Англійський реалізм не відзначався такою ж послідовністю соціальної аналітичності й безкомпромісністю критики, як реалізм французький. Тут промовистими підтвердженнями можуть слугувати традиційні розв'язки англійських романів, їх знамениті happy-end» [4, с. 76-77].

Перекладна рецепція. Поява у 2009 році першого українського перекладу останнього роману Анни Бронте під назвою «Незнайомка з Відлфел-Холу», здійсненого Н.Тітко, свідчить про суголосність вітчизняної рецепції творчості наймолодшої з сестер світовим тенденціям – зростання інтересу до її романів. Доречно висловити кілька зауважень щодо співвідношення першотвору та його україномовної версії. Неповторність авторського світобачення є невід'ємним елементом кожного літературного твору, тому праця перекладача має характер, підпорядкований творчості автора першотвору, бо він повинен передати індивідуальність та художні особливості автора оригіналу.

У перекладі трохи змінені прізвища: «Гантінгтон» замість «Хантінгдон», «Лоубаре» змінило традиційне «Лоуборо», замість англійського імені героїні «Хелен» з'явилося іншонаціональне «Гелена».

Н. Тітко зберігає таку саму кількість розділів роману, яка є в оригіналі – 53. Але незрозумілим видається її рішення вилучити з тексту назви розділів, які у першотворі несуть важливе смислове навантаження, виділяючи суттєві факти в описі подій, почуттів, стану героїв. Це звучить голос автора (а не наратора Гілберта Маркгама), який бажано було б передати в українській версії. Значно скорочені розділи ХХХ, ХХХІ, ХХХІІ, ХХХІІІ, ХХХІV, ХХХІVІ, ХХХІVІІ, ХХХІVІІІ. Зміст перекладеного ХХVІІІ розділу не відповідає оригінальному. В ХХХ розділі, наприклад, вилучено епізод перебування вже заміжньої Гелени у маєтку дядька, де вона не наважується засмутити рідних розповіддю про своє

нещасливе заміжжя. В XXXVIII розділі не передана розповідь Гелени про подальше життя лорда Лоуборо, який, хоча і є другорядним персонажем, але важливим для створення повної картини оточення Артура Гантингтона.

При зіставленні текстів оригіналу та перекладного варіанту стає помітною тенденція перекладачки до передачі інформативної суті діалогів та монологічних висловлювань персонажів, вилучаючи при цьому характеристику їхніх мімічних виразів, рухів, емоційного стану. Наприклад, у Розділі XVIII під назвою «Мініатюра» відбувається розмова між Хелен (Геленою) та Артуром Гантингтоном, під час якої молодий чоловік побачив свій портрет, намальований дівчиною: «...he cried out – 'Bless my stars, here's another!' and slipped a small oval of ivory paper into his waistcoat pocket [...]. But I was determined he should not keep it» [7, с. 126]. Читаємо у Н.Тітко: «...він, [...] вигукнувши: «Дяка долі, ось ще один!», поклав до кишені жилета маленький овальний листок» [8, с. 135]. Не було додано речення з оригіналу: «Але я дуже не хотіла, щоб він його брав». І далі, у цьому ж епізоді, коли Гантингтон, побачивши, що той малюнок палахкотить у вогні, виходить з кімнати: «...walked away, whistling as he went – and leaving me not too much agitated to finish my picture; for I was glad, at the moment, that I had vexed him» [7, с. 126 – 127]. Дівчина була задоволена, що не вповні відкрила перед ним свої почуття, але фрази, що допомагає читачеві зрозуміти цей підтекст, немає в українському перекладі: «...насвистуючи якусь мелодію, пішов собі» [8, с. 135]. Бажано було б перекласти повністю: «...насвистуючи якусь мелодію, пішов собі, залишивши мене не такою вже й схвильованою, щоб я не могла закінчити картину, бо я була рада, що досадила йому.»

У Розділі XLV заміжня Гелена, не бажаючи давати зайвої надії закоханому в неї Гілберту Маркгаму, наполягає на тому, що вони повинні припинити стосунки: «I shall leave this place, as soon as I have means to seek another asylum; but our intercourse must end here'. 'End here!' I echoed; and approaching the high, carved chimney-piece, I leant my hand against its heavy mouldings, and dropped my forehead upon it in silent, sullen despondency» [7, с. 312]. Повний переклад мав би бути таким: «Я поїду звідси, як тільки буду мати можливість знайти інший притулок, але наші стосунки мають скінчитися тут. – Скінчитися тут! – перепитав я і, підійшовши до камінної дошки, притулив до неї лоба у похмурому, мовчазному відчаї». Але Н.Тітко оминає опис переживань героя: «Я поїду звідси, як тільки в мене з'являться кошти і я зможу підшукати собі інший притулок; але наші стосунки мають скінчитися. – Скінчитися! – повторив я» [8, с. 320].

Також, на жаль, пропущено важливі відтінки переживань та поведінки чоловіка Гелени – Артура Гантингтона – під час останніх хвилин його життя. Один з прикладів: «...when I am buried, you'll return to your old ways and be as happy as ever, and the world will go on just as busy and merry as if I had never been; while I – ... He burst into tears» [7, с. 350]. – «Коли мене поховать, ти повернешся до свого давнього життя і будеш щасливою, і весь світ буде існувати собі далі, а я...» [8, с. 354]. Можна запропонувати повніший варіант перекладу, ближчий до оригіналу: «... і весь світ буде існувати далі жваво та весело, наче мене ніколи й не було, а я... – він розридався».

Наведені приклади неповної передачі емоційного стану персонажів не поодинокі в інтерпретації перекладачки. Трапляються й випадки неадекватного перекладу: «Upon my word – a very Hebe! I should fall in love with her, if I hadn't the artist before me» [7, с. 125]. «Як на мене – справжня Геба! Я б закохався в неї, якби переді мною не було художниці» – так вигукує Артур Гантингтон, оцінюючи малюнок молодої дівчини. Геба – персонаж давньогрецької міфології, дочка Зевса, богиня молодості. У перекладі Н. Тітко образ богині чомусь змінюється: «Слово честі, справжнісінька дівчина з шинку!» [8, с. 134].

Відносно адекватності перекладу висловимо такі зауваження: пропуски в

перекладі, неточності, деякі хиби в українській інтерпретації певною мірою збіднюють художню та стилістично-експресивну картину твору. Але, треба зазначити, що, попри певні недоліки, у цілому Наталі Тітко вдалося передати у своїй інтерпретації ідейно-образну структуру першотвору та відтворити художню модель світу Анни Бронте. Тонкість бачення письменниці, її вміння втілити зоровий образ у художньо-словесний, відчуття краси природи та виразність пейзажу не залишилися поза увагою перекладачки. У відповідності до оригіналу передано мовні особливості письменниці, її влучні характеристики та реалії побуту.

Художня рецепція. Проблемні питання шлюбу, становища жінки в родині, існування розумної, освіченої жінки в рамках патріархального побуту, жіночої залежності/незалежності є спільними темами прозових творів сестер Бронте та українських письменниць другої половини XIX ст. Літературна творчість стала для освічених жінок з середньої верстви українського населення засобом самореалізації і подолання маргінального місця жінки у патріархальному оточенні. Це – Наталія Кобринська, Олена Пчілка, Ганна Барвінок, Любов Яновська, Уляна Кравченко, Христя Алчевська, Євгенія Ярошинська та ін. І, звичайно, вершинні постаті української літератури – Леся Українка та Ольга Кобилянська. Різноманітні аспекти вивчення української літературної жіночої традиції доби модернізму досліджувалися у працях В. Агеєвої, Т. Гундорової, Н. Зборовської, С. Павличко, В. Погребної, М. Крупки.

У творах українських письменниць з'являється тип нової або модерної жінки, яка є самодостатньою особистістю й «виламується» зі старого патріархального оточення. Такою новою героїнею стає жінка-інтелігентка, цілісна, вольова натура, яка здатна долати опір середовища і втілювати свої переконання. Багато авторок брали сюжети з учительського побуту. Англійська гувернантка перетворюється на українську вчительку, яка теж зазнає труднощів боротьби за існування, але разом з тим пізнає і почуття самоповаги і самоствердження.

Модерна героїня поставлена в умови, коли вона має опановувати традиційно чоловічий простір: освіта, професія, часом громадська діяльність – і водночас не втрачає жіночої ідентичності, має родину, піклується про чоловіка та дітей. М. Крупка стверджує, що так постає «ідеологічний емансипаційний герой, який набуває гендерної своєрідності і стає носієм авторської свідомості», наприклад: Люба (повість «Товаришки» Олени Пчілки), Соня (оповідання «Голос серця» Уляни Кравченко), Анна (повість «Перекинчики» Євгенії Ярошинської) [9, с. 10]. Прикладами такої модерної (для свого часу) героїні можуть вважатися Шерлі Кілдар у Ш. Бронте та Хелен Хантінгдон у А. Бронте.

Як і доньки пастора Бронте, Н.Кобринська отримала домашню освіту і рано зацікавилася становищем жінки в родині й суспільстві. Донька священника, Н. Кобринська досконало знала життя, побут, погляди на світ західноукраїнського духовенства, отже не дивно, що в її творах так багато уваги приділено саме цій верстві галицького суспільного життя. Бачимо спільні теми та мотиви, які об'єднують твори Анни Бронте та Н. Кобринської: тема шлюбу, становища дівчини в родині та суспільстві, мотив конфлікту поколінь, жіноча освіта та ін. Так, пані Шуминська з оповідання «Дух часу» не розуміє думок і уявлень своїх дочок, і навіть маленька онука дуже збентежила її своєю заявою про те, що, коли вона виросте, то піде працювати вчителькою. Так само Хелен Хантінгдон з роману А. Бронте «Незнайомка з Вільдфел-Холу» своїми новими методами виховання сина і своєю незалежністю також викликає усмішки і роздратування поважних матрон.

Безмістовність життя жінок у патріархальному суспільстві Н. Кобринська змалювала в оповіданні «Ядзя і Катруся». В очікуванні заміжжя – головної мети кожної дівчини, за патріархальними уявленнями, – панянка Ядзя не знає, чим заповнити своє

життя, роки минають, марніє її краса. Тільки в заміжжі бачить порятунок від нужденного життя й попадає Галя в оповіданні «Задля кусника хліба». В різних варіантах письменниця презентує ідею, що шлюб сам по собі є досить непевним забезпеченням для дівчини і не є ідеальним розв'язанням жіночого питання. Ці героїні залежать від традиційного укладу життя і в такий спосіб вони непрямим підказували читачам певне рішення жіночої проблеми, що теж відіграло свою позитивну роль у створенні жіночого образу нового типу.

Не менш важлива проблема – освіта жінок. Сестри Бронте, як і більшість українських мисткинь, не отримали системної освіти, вони самотужки здобували знання протягом усього свого життя. Освіта – це особисте надбання людини взагалі, й це шлях до емансипації жінок зокрема. Ці авторські переконання відбилися у поглядах їхніх героїнь – Джен Ейр, Люсі Сноу, Керолайн Хелстоун, Агнес Грей, Хелен Хантінгдон.

Виразно відчутні типологічні спільності російськомовних романів Марка Вовчка «Жива душа» (1868) і «В глушині» (1875) та романів Анни Бронте. В їх центрі – життя молодій освіченій дівчині з дворянського середовища. Еквівалентність простежується тут на рівні сюжету (мотив Попелюшки), жанрово-стильових ознак (роман-виховання) та типів головної героїні (незалежна емансипована дівчина, відкрита для діалогу з іншим).

Особливістю української ситуації є те, що у XIX столітті освіта вважалася засобом служіння народові. Твори українських письменниць другої половини XIX століття показують, що першочерговим завданням освіти було виховання національно свідомих патріоток, а розвиток інтелекту трактується як менш важлива річ. «Проблема визволення жінки залучається до контексту визволення нації, зміни суспільних умов шляхом надання освіти жінкам», – зауважила М. Крупка [10, с. 10]. Цей аспект є відмінною рисою у творчості англійських та українських авторок. Для сестер Бронте проблеми визволення нації взагалі не існувало, бо їх нація була домінуючою в імперії, нагальнішою була проблема соціальної, культурної та майнової рівності жінок із чоловіками.

Крім художніх творів, майже всі письменниці залишили багату літературу non-fiction, яка перебуває на межі художності й документальності. Провідні жанри – щоденник, мемуари, сповідь, листи. О. Кобилянська, Уляна Кравченко, Любов Яновська вели щоденники, які є джерелом для аналізу особливостей авторської манери та психології творчості. Багато персонажів сестер Бронте та українських письменниць звіряють свої думки й почуття щоденнику: Хелен з роману А. Бронте, Кетрін з «Грозового перевалу» Е. Бронте, Богдан Олесь і Наталка Веркович з творів О. Кобилянської, Галя з новели Є. Ярошинської «Єї повість». Українська дослідниця М. Варикаша, яка вивчала літературу non-fiction у плані гендерного аналізу, зазначає, що властива щоденнику сповідальність та інтимність дають змогу простежити співвідношення біографічного і художнього «я», гендерну самоідентифікацію автора [11, с. 2]. Епістолярна спадщина Марії Маркович, Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Євгенії Ярошинської, Уляни Кравченко, Наталії Кобринської, Любові Яновської, сестер Бронте – це епізоди їхнього життя, фрагменти родинних хронік, коментарі й оцінка творів, переживання. Весь цей багатий особистий психологічний та культурний досвід творчо інтерпретовано й талановито втілено у їхніх творах. Тому показниками жіночого типу письма стають тематика, пов'язана з родиною, коханням, зосередженість на приватній історії, власних почуттях і відчуттях, зображення афектованого тіла, емоційна нарративна послідовність [11, с. 15].

Підсумовуючи, зазначимо, що рецепція творчості Анни Бронте в українській літературі має своєрідний характер. Художня (творча) рецепція спільних провідних

тем, образів, мотивів мала місце упродовж другої половини XIX ст. Характерними рисами творчості Анни Бронте, її старших сестер та українських письменниць, які, фактично, були сучасницями, є проблема жіночої емансипації, розроблена в багатьох їхніх творах, та образ сильної жіночої особистості. Їх героїні – це самодостатні жінки, що намагаються затвердитися в чоловічому світі. Науково-критична та перекладна форми рецепції прози А. Бронте відбуваються на порубіжжі XX-XXI ст.

Список використаної літератури

1. Рудницький М. Ця дивовижна Шарлотта Бронте... / М. Рудницький // Бронте Ш. Джейн Ейр [Пер. з англ. О. Сліпої]. – Тернопіль: Джура, 2001. – С. 258-266.
2. Михальская Н. Третья сестра Бронте // Бронте Э. Агнесс Грей. Незнакомка из Уайлдфелл-Холла. Стихотворения. – М.: Художественная литература, 1990. – С. 5-16.
3. Эти загадочные англичанки...: Э. Гаскелл; В. Вулф; М. Спарк; Ф. Уэлдон / [Сост. и предисл. Е. Ю. Гениевой]. – М.: Прогресс, 1992. – 506 с.
4. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика / Д. Наливайко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 347 с.
5. Whittome T. A Review of «The Tenant of Wildfell Hall» / T. Whittome [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mick-armitage.staff.shef.ac.uk/anne/tim-wh.html>
6. Stanford D. An Account of the Literary Prowess of Anne Bronte. «The Tenant of Wildfell Hall». – Режим доступу до інтернет-ресурсу: <http://www.enotes.com/nineteenth-century-criticism/tenant-wildfell-hall-anne-bronte>
7. Brontë A. The Tenant of Wildfell Hall. / Anne Brontë. [Introduction and Notes by P. Merchant]. – London, Wordsworth Classics, 2001. – 394 p.
8. Бронте А. Незнайомка з Вільдфел-Холу: [роман] / Анна Бронте; [Пер. з англ. Н. Тітко]. – К.: КМ Publishing, 2009. – 384 с.
9. Крупка М. А. Емансипаційні тенденції в українській жіночій прозі кінця XIX – початку XX століть: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.01 «Українська література» / М. А. Крупка. – Київ, 2004. – 20 с.
10. Крупка М. Жіноча проза доби модерну: концепція нового героя / М. Крупка. // Вісник Львівського університету. Серія: філологія. – 2004. – Вип. 33 (1). – С. 41-48.
11. Варикаша М. Гендерний дискурс у літературі non-fiction (на матеріалі Щоденників письменників першої половини XX століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.06 «Теорія літератури» / М. М. Варикаша. – К., 2009. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 5 листопада 2012 р.
N. Nazarenko

ANNE BRONTË'S PROSE IN UKRAINE

This article is devoted to the investigation of the reception of the English prose writer of the nineteenth century Anne Brontë in Ukraine. It is that determined that A. Brontë's novels contain European themes and motifs: «Lost Illusions», «collision of dreams and reality», the situation of women in family and society. A comparative analysis of artistic and stylistic content of the original and Ukrainian translation version is made.